

**JOCURI
RITUALE
DIN MOLDOVA**

Alin Rus a absolvit Facultatea de Filozofie a Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca în 1999, iar în 2007 și-a susținut doctoratul la Facultatea de Studii Europene a aceleiași universități, cu teza *Mentalități și comportamente culturale în spațiul Văii Jiului*. În perioada 2018–2022 a fost lector în antropologie la Franklin Pierce University, New Hampshire (SUA).

A publicat volumele *Valea Jiului, o capcană istorică* (2003) și *Mineriadele: Între manipulare politică și solidaritate muncitorească* (2007) și a produs mai multe filme antropologice, printre care *Malanca – o mașină a timpului* (2021). În ianuarie 2023 a publicat la Lexington (Landham, Maryland) volumul *The Globalization of Rural Plays in the Twenty-First Century*, având la bază teza de doctorat susținută în 2018 în cadrul Departamentului de Antropologie al Universității Massachusetts Amherst (SUA), răsplătită cu Premiul Oriol Pi Sunyer. Presentul volum reprezintă traducerea ediției americane, revizuită, adăugită și adaptată de autor pentru publicul românesc.

A L I N R U S
J O C U R I
R I T U A L E
D I N M O L D O V A

SATUL ROMÂNESC
ÎN MREJELE GLOBALIZĂRII

Traducere din engleză
de Elena Cărbunaru-Butușină și Alin Rus

Cuvânt înainte la ediția românească
de Valentin Fulger

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Traducerea în limba română a cărții a fost sprijinită
de Primăria Comunei Heleșteni

Redactor: Adina Săucan
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Dionisie Pîrvuloiu
DTP: Radu Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

Alin Rus

The Globalization of Rural Plays in the Twenty-First Century

Copyright © 2022 Alin Rus

Originally published by Lexington Books, an imprint of
The Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc.

Translated into and published in the Romanian language by arrangement
with The Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc.

All rights reserved

No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any
means electronic or mechanical including photocopying, reprinting, or on any
information storage or retrieval system, without permission in writing from
The Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc.

© HUMANITAS, 2023, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Rus, Alin

Jocuri rituale din Moldova: satul românesc în mrejele globalizării /
Alin Rus ; trad. din engleză de Elena Cărbunaru-Butușină și Alin Rus;
cuv. înainte de Valentin Fulger. – București: Humanitas, 2023

Conține bibliografie. – Index

ISBN 978-973-50-8163-8

I. Cărbunaru-Butușină, Elena (trad.)

II. Fulger, Valentin (pref.)

39

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723 684 194

CUPRINS

Cuvânt înainte (Valentin Fulger).....	7
Mulțumiri	17
Introducere	21
1. Descoperirea terenului antropologic	45
2. Comuna Heleșteni din Moldova și jocurile rurale.....	84
3. Jocurile rurale din Ruginoasa, o comună cu trecut zbuciumat....	170
4. Comunitățile rurale cutumiare și sistemul lor de valori.....	229
5. Portretizarea țărănimii și a jocurilor rurale în studiiile țărănești și studiile asupra jocurilor mascaților.....	290
6. Evoluția jocului: de la jocuri rurale la jocuri video	337
7. De la jocuri comunitare la patrimoniul cultural transnațional	393
Concluzii	419
Postfață	425
Anexe.....	439
Bibliografie	455
Indice de termeni	465

CUVÂNT ÎNAINTE

La sfârșitul anului 2022, editura americană Lexington a publicat în colecția ei monografică de antropologie și arheologie o substanțială lucrare de 327 de pagini, care are ca temă analiza a șase obiceiuri din patrimoniul cultural imaterial al românilor. Lucrarea se intitulează *The Globalization of Rural Plays in the Twenty- First Century (Globalizarea jocurilor rurale în secolul XXI)*. Cu promptitudinea-i cunoscută pentru a traduce lucrări importante, recent publicate în spațiul anglo-american, Editura Humanitas a decis să aducă pe piața românească acest volum, cu un alt titlu, mai relevant pentru publicul de la noi.

Ca specialist care a parcurs ambele variante, atât cea în limba engleză, cât și versiunea în limba română, pot face observația că prezenta traducere este mai complexă și, totodată, mai completă. Ea cuprinde un prim capitol, care nu a intrat în ediția Lexington și care întrește subiectul din introducere legat de importanța muncii de teren și relația afectivă a autorului cu jocurile discutate de-a lungul studiului. De asemenea, ediția Humanitas cuprinde mai multe anexe, dar din cadrul ei lipsesc notele atât de abundente în varianta destinată cititorului de limbă engleză; or aceste note sunt redundante pentru cititorul născut și crescut în România, deci bun cunoscător al culturii române, îndeosebi a celei rurale. Nu în ultimul rând, versiunea Humanitas e întregită cu prezentul cuvânt înainte: autorul a considerat că este necesară o introducere obiectivă, o privire exterioară, care să familiarizeze cititorii cu bagajul teoretic bogat conținut în lucrarea de față. Acesta este, așadar, scopul prezentului cuvânt înainte: de a oferi

câteva lămuriri mai ales cititorului obișnuit, nespecializat în științele umaniste, pentru a putea înțelege mai ușor această carte.

Ediția în limba engleză a cărții antropologului Alin Rus este, după cunoștințele mele, a treia lucrare antropologică publicată de o editură americană prestigioasă care se focalizează asupra unor ritualuri din patrimoniul imaterial al românilor, dintre care unele au fost deja incluse în patrimoniul imaterial al umanității, promovat de UNESCO. Primele lucrări de acest gen îi aparțin cunoscutei socioloage Gail Kligman, profesoară la Universitatea California Los Angeles și specialistă a spațiului est-european și românesc. Este vorba de lucrările *Căluș: Transformare simbolică în ritualul românesc* și *Nunta Mortului: ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*. Lucrarea despre dansul magic al călușarilor a apărut la Editura Universității din Chicago în 1981, iar cartea despre obiceiul maramureșean, acum complet dispărut, al nunții mortului a fost publicată de cunoscuta Editură a Universității California în 1988. Este vorba, așadar, de peste 35 de ani în care tradițiile orale ale românilor, deși discutate și răsdiscutate în diverse medii academice sau mai puțin academice din România și din afara ei, și în instituții precum UNESCO, nu reușesc să trezească într-atât de mult interesul editurilor americane, nici cercetătorilor din această țară, încât să constituie subiectul de bază al vreunei cărți apărute la o editură importantă de peste Ocean.

Dacă ne uităm atent la volumele publicate în colecția de antropologie și arheologie a Editurii Lexington, găsim și motivul pentru care lucrarea antropologului Alin Rus se înscrie perfect în profilul portofoliului dezvoltat de prestigioasa editură americană. Toate volumele din acea colecție au în spate o muncă de teren extensivă efectuată pe parcursul mai multor ani, focalizată asupra unor diverse teme de pe mapamond: mâncarea japoneză, mișcările din Africa, experiența religioasă în Bengal, turismul în China rurală, ca să pomenesc doar câteva dintre temele abordate de această colecție. Așadar, unul dintre ingredientele esențiale ale acestor monografii îl reprezintă o muncă de teren de ani de zile, concentrată asupra unor teme de actualitate. Acesta este, precum

vom vedea, și cazul lucrării antropologului Alin Rus, care a realizat o muncă de cercetare de un deceniu în zona Moldovei.

Mă voi angaja în rândurile următoare într-un exercițiu de decriptare a multiplelor teze și argumente din cadrul lucrării, încercând totodată să ofer cititorilor o grilă de lectură a studiului. Lucrarea nu se vrea totuși a fi nici exhaustivă, nici unică, pretându-se la multiple interpretări și înțelegeri. În acest sens, prima observație care se impune este că, spre deosebire de alte studii antropologice sau sociologice, care gravitează cel mai adesea în jurul unei singure teze principale, lucrarea de față propune cel puțin șase teze, fiecare susținută de argumentele aferente. Așadar, vorbim de câte o teză pentru fiecare capitol, mai puțin capitolele doi și trei, care au o structură logică și de argumentare comună.

Prima teză aș numi-o autobiografică. Ea se regăsește în subtextul întregii lucrări, prin istorisiri, anecdote și amintiri, dar constituie scheletul argumentării mai ales în introducere și capitolul 1. Aceste două secțiuni ale studiului sunt și cele mai personalizate, autorul narând fapte petrecute în copilărie și mai târziu, odată cu începerea studiilor doctorale în America, și ulterior, prin continuarea muncii de teren în zona județului Iași. Teza autobiografică nu este singulară în peisajul studiilor despre jocurile rurale, fapt menționat chiar de autorul însuși, mai ales în capitolul 5, unde analizează literatura despre jocurile rurale. De acolo aflăm că mai mulți autori, printre care și primul folclorist care a studiat științific aceste obiceiuri, englezul Thomas Fairman Ordish, au avut o relație personal-afectivă cu aceste obiceiuri. Din listă nu pot lipsi nici folcloriștii Reginald J.E. Tiddy și Alex Helm, nici cunoscutul cercetător al teatrului folcloric de pe meleagurile românești, Horia Barbu Oprișan. Exuberanța acestor jocuri rurale, precum Jocul (sau Dansul) Caprei, al Cerbului sau Malanca, cucerește întotdeauna publicul. Iar, uneori, se pare că în acest public s-au aflat și cercetătorii de mai târziu, cei care ulterior ne-au dat pagini remarcabile despre aceste manifestări culturale.

A doua teză aș numi-o culturalistă sau antropologică pentru că ține de conceptele și metodele de teren ale antropologiei culturale.

Ea se găsește îndeobște în capitolele 2 și 3, incluzând și o critică a folcloristicii tradiționale, nu doar din România, ci și din Europa în general. Pentru o lungă perioadă de timp, demersul studiilor de folclor a fost acela de a crea categorii și tipologii în care să poată fi inclusă diversitatea cutumiară și materială întâlnită pe teren. În spiritul naționalismului, aceste studii exprimau „esența unui popor“, ceea ce a produs el de-a lungul secolelor: expresii ale culturii materiale și spirituale. Din acest punct de vedere, muzeele dedicate țăranilor și diseminate în majoritatea țărilor europene sunt o expresie fidelă a acestei viziuni. Alin Rus demontează această percepție și ne arată că diversele ritualuri și jocuri existente în anumite localități sunt expresia felului în care gândește și se exprimă acea comunitate – un micro-ecosistem cultural. Tocmai de aceea, autorul ne oferă exemplul unor localități apropiate care practică și promovează jocuri diferite. Aceste jocuri sunt produse ale culturii locale, și nu esențe ale unui sistem supraordonat aflat în strânsă relație cu politica națională. Vreme de veacuri, problemele micului agricultor s-au rezolvat la nivel local, fără intervenția forțelor instituționale ale statului. Abia odată cu sfârșitul secolului al XIX-lea, prezența statului începe să se simtă mai puternic și să impună o serie de restricții comportamentale și acționale la nivel local. Însă jocurile rurale, așa cum ne arată autorul prin analiza unor arhive vechi, au rădăcini mai adânci în timp și reprezintă o expresie a vieții comunitare locale – cultura locală – din vremea când statele naționale aveau o prezență mult mai redusă în micile comunități sătești. Totuși, cultura locală se schimbă în relație cu manifestările și expresiile exterioare. Tocmai de aceea, autorul privește cele șase jocuri analizate în capitolul doi și trei în conexiune cu fenomene precum migrația internațională, declinul demografic, inegalitățile sociale și intruziunea presei în practica și desfășurarea unor ritualuri locale. Jocurile din comunele Heleșteni și Ruginoasa sunt văzute, așadar, ca prisme prin care cititorul poate privi spre cultura și istoria comunităților respective; ele sunt și barometre prin care se pot citi noile transformări culturale ce au loc în aceste comunități sătești.

Teza capitolului 4 al lucrării ar putea fi numită și axiologică pentru că se referă, în principal, la sistemul de valori al comunităților studiate. Această teză conține și o critică subtilă la adresa antropologiei culturale actuale care, începând cu anii '60, a abandonat studiul valorii în favoarea analizei culturii materiale, promovând astfel viziunea marxistă și pe cea a antropologiei economice. Ambele curente se focalizează asupra elementelor materiale din societate, tratând astfel comunitățile examinate preponderent din perspectiva relației lor cu viața economică și bunăstarea materială. Capitolul 4 al cărții este strâns legat de observațiile și concluziile celor două capitole anterioare. Aceasta deoarece antropologul Alin Rus ne vorbește despre valorile rurale și transformarea lor odată cu pătrunderea modernității în lumea satului românesc. Punând în practică teoria valorii a antropologului Clyde Kluckhohn și axiologia filozofului Robert Hartman, autorul ne arată cum sistemul de valori al unei comunități este, de fapt, ultimul bastion rămas în picioare împotriva curentului cultural principal al unei noi epoci. Aici analiza devine nuanțată și cere o lectură atentă. Jocurile rurale precum cele descrise în capitolele precedente fac parte din sistemul de valori al acestor comunități. Ele s-au născut între granițele unor mici comunități cutumiare bazate pe regulile tradiției și principiile locale. Tocmai de aceea, trebuie înțelese plecând de la cultura locală ca expresie a țesăturii de relații sociale dintr-un anumit sat – ceea ce Alin Rus numește micro-ecosisteme culturale. Or, pentru studiul acestor micro-ecosisteme culturale, antropologul folosește de astă dată o metodă diferită de cea din capitolele precedente. El privește acum, precum Clifford Geertz, „peste umărul oamenilor“ și încearcă să le decodifice intențiile prin implicațiile subtile ale jocurilor de limbaj locale, prin descifrarea unor comportamente și acțiuni care ar putea scăpa unui non-nativ provenit din altă cultură și necunosător al zonei locale.

Capitolul 5 al lucrării este singurul care nu face aproape deloc referire la munca de teren a autorului, fiind eminentement teoretic. El cuprinde două teze: una pe care aș îndrăzni s-o numesc anti-marxistă și o alta pe care aș numi-o anti-evoluționistă, cu referire

clară la teoria evoluției sociale a unuia dintre părinții antropologiei, Lewis Henry Morgan. Pentru a înțelege pe deplin temele acestui capitol, trebuie să le conectăm la conceptele propuse de această lucrare în capitolele 2, 3 și 4. Este vorba, în primul rând, de conceptul de micro-ecosistem cultural. Aceste micro-ecosisteme culturale – culturile micilor comunități rurale – s-au format, în mare parte, în izolare, între granițele unor mici localități, și mai puțin în relație cu societatea globală în care se găsesc la momentul de față. Din acest motiv, „narațiunile grandioase“, cum le numea Lyotard, precum marxismul, naționalismul și ideologia care a stat la baza folcloricilor europene, nu pot fi folosite pentru a înțelege dinamica și valorile micilor comunități rurale. Marxismul, spre exemplu, a privit țărănimea prin prisma conceptelor de exploatare și luptă de clasă, pierzând din vedere relația țăranilor cu universul jocului, și a zugrăvit lumea satelor doar în culori gri sau întunecate. O astfel de lume nu este neapărat falsă, ne spune Rus, ci mai degrabă incompletă. Este incompletă fiindcă pune accentul doar pe latura economică și pe relațiile de clasă și scapă din vedere atât bogăția expresiilor ritualice de la sat, cât și relația țăranilor cu jocul. Această relație este ocultată de marxism, dar este prezentată de mari scriitori ai secolului XX precum, în literatura română, Marin Preda sau, în cea poloneză, Władysław Reymont, laureat al premiului Nobel, menționați în capitolul 4. Aceștia au descris jocurile rurale de la sat, printre care Jocul Ursului sau Călușarii, arătând relația complexă a acestora cu întregul univers de simboluri și semnificații al micilor comunități rurale. Or aici intervine critica viziunii folcloriste și a folcloriștilor care au cercetat pentru prima oară aceste obiceiuri, văzându-le ca elemente supra-viețuitoare ale unor epoci apuse.

Această viziune, venită clar pe filiera evoluționismului social a lui Lewis Henry Morgan, înțelegea mascații, jocurile și costumele lor ca aparținând unor epoci demult apuse, care însă au supraviețuit cumva, ajungând în epoca modernă prin mentalitatea conservatoare a țăranilor. Acest punct de vedere nu ar putea fi acceptat deoarece s-ar nega astfel cultura prezentului și funcția importantă a acestor jocuri în dinamica actuală a comunităților

și în viața oamenilor de azi. Adoptând un termen utilizat deja din anii '70 de profesorul de folclor Henry Glassie, Alin Rus îi numește pe acești gânditori *supraviețuitorialiști*. Termenul este bine ales deoarece indică atitudinea acestora față de jocurile rurale percepute ca elemente supraviețuitoare ale altor timpuri. În același timp, Alin Rus intră în polemică și respinge simultan viziunile actuale care pun accentul doar pe prezentul etnografic, ocultând faptul că, mai ales atunci când comunitățile sunt coezive, jocurile rurale au întotdeauna o relație puternică cu trecutul comunităților. Această viziune este întruchipată mai ales de recentul studiu *Masquerade and Postsocialism: Ritual and Cultural Dispossession in Bulgaria (Mascaradă și postsocialism: Deposarea rituală și culturală în Bulgaria)*, al antropologului Gerald W. Creed, dar într-o oarecare măsură și de lucrarea *All Silver and No Brass (În argint, nu în alamă)*, a folcloristului Henry Glassie. Mergând pe o linie care pune accentul doar pe analiza prezentului etnografic, aceste studii ajung să nege dimensiunea diacronică a jocurilor rurale. Așa cum vedem, poziția lui Alin Rus, care are o puternică legătură cu studiile patrimoniale, este cumva la mijloc, adoptând o viziune sincron-diacronică. Jocurile rurale au o legătură esențială nu doar cu prezentul etnografic, ci și cu trecutul acestor localități; tocmai de aceea, ele pot fi privite ca prismă prin care poate fi înțeleasă istoria acestor comunități rurale ca microistorie în sens ginzburgian, dând seama de „narațiunile mărunte“ (*petits récits*) din perspectiva teoriei post-moderne a lui Jean-François Lyotard.

Capitolul 6 este și mai relevant în acest sens pentru că aduce în prim-plan o teză cognitivă susținută printr-o serie de argumente complexe, care se îngemănează în întrebarea: cum poate fi explicat succesul enorm al jocurilor rurale în societățile agricole timp de secole, urmat de dispariția lor în masă odată cu apariția Revoluției Industriale? Sprijinindu-se pe mai multe teorii printre care teoria jocurilor de limbaj a lui Ludwig Wittgenstein, teoria jocurilor minții a lui Petru Culianu ori teorii mai recente precum critica imaginii televizate a lui Giovanni Sartori sau critica cognitivă a relației omului cu produsul digital, propusă de psihiatrul Manfred Spitzer, autorul volumului de față zugrăvește o istorie

fascinantă. Este vorba de istoria relației omului cu jocul, o relație care a mers mână în mână cu evoluția socioeconomică a societății în care a trăit. Cum spune autorul, bătălia dintre jocurile rurale și jocurile moderne precum cele sportive sau cele video se dă pentru același „petic de teren” – conștiința umană. Așa se poate explica și dispariția jocurilor rurale. În trecut, când acestea erau jocuri ale comunității, satisfăceau o gamă variată de nevoi în relația omului cu grupul cultural din care făcea parte – de la nevoi de comunicare și identitare la nevoi cognitive ce țin de înțelegerea lumii. Dar, odată cu pătrunderea mâinii lungi a statului chiar și în cele mai obscure colțuri ale universului rural, instituțiile statale au preluat funcțiile pe care jocurile rurale le îndeplineau în trecut. În felul acesta, jocurile rurale sunt înlocuite cu alte jocuri, moderne și mai atractive, dar care, în loc să cimenteze coeziunea socială, conduc mai degrabă la izolarea individului, așadar la individualism și egocentrism.

Ultimul capitol al lucrării încearcă să răspundă tocmai acestei întrebări: ce pot face comunitățile în fața dispariției acestor elemente valoroase de cultură? Răspunsul pe care ni-l oferă autorul exemplifică ultima teză a lucrării – teza patrimonialistă. Patrimonializarea acestor jocuri rurale ar putea fi soluția salvării lor de la un declin rapid și ireversibil. Doar că, ne avertizează Alin Rus, nu orice tip de patrimonializare reprezintă soluția viabilă în acest caz. Dacă patrimonializarea pare să fie soluția, o patrimonializare lipsită de viziune poate conduce la transformarea jocurilor rurale din patrimoniu cultural imaterial în produs cultural destinat doar consumului. Astfel, istoria care a făcut posibilă existența acestor jocuri ar dispărea fără urmă în mrejele a ceea ce Max Horkheimer și Theodor Adorno au numit „industrie culturală”. Acest tip de patrimonializare este implementată mai ales prin intermediul unor festivaluri de folclor precum cel din Cernăuți (Ucraina), la care autorul participă, mergând pe urmele echipei Jocului Cerbului din comuna Heleșteni. În felul acesta, cartea se încheie circular: cercetarea începută pe străzile unui mare oraș din România, București, se încheie tot pe străzile unui mare oraș ucrainean, Cernăuți. Acesta este încă un semn că patrimoniul cultural imaterial

născut între granițele unui mic sat, fiind și producție a unei comunități, ia calea orașului, devenind astfel patrimoniu transnațional, chiar dacă uneori printr-o patrimonializare deficitară.

Postfața cărții este și ea grăitoare, mai ales din perspectiva globalizării, concept care se regăsește și în titlul lucrării. Din această perspectivă globală, postfața ne vorbește și despre pandemia de Covid-19. Aflat în ultima descindere de teren în România, în decembrie 2020 și ianuarie 2021, în plină pandemie, antropologul reflectează asupra relației dintre mască și libertatea umană. Dacă în micile comunități rurale masca era o expresie a libertății și permitea realizarea unei serii de acțiuni și gesturi altfel cenzurate, în pandemie masca sanitară devine exact opusul: o expresie a cenzurii și o limitare a libertății umane de către instituțiile statului. În ciuda acestui peisaj sumbru în care acțiunile oamenilor sunt limitate, iar libertatea de expresie se restrânge, autorul constată cu surprindere că jocurile rurale nu au dispărut. Atât în mari orașe precum București, cât și în altele mici din Valea Jiului, precum Vulcan, echipele de Urs, Cerb și Capră au fost suficient de curajoase pentru a lupta împotriva tuturor acestor restricții ca să le ofere oamenilor, unii aflați în carantină la domiciliu, un spectacol sub ferestrele blocurilor. Cu această rază de speranță privind soarta jocurilor rurale în viitor, autorul ne invită, precum filozoful Ludwig Wittgenstein în lucrarea *Tractatus Logico-Philosophicus*, să abandonăm conceptele pe care le-am întâlnit de-a lungul acestei lucrări și să încercăm să privim dincolo de ele, acolo unde se găsește omul înconjurat de dilemele, problemele și reflecțiile sale – tocmai cele care îl fac să fie ceea ce este, o ființă complexă pe care exercițiul antropologic nu o va putea probabil niciodată pe deplin explica.

Cu aceste concluzii pline de semnificații adânci, putem înțelege și motivele pentru care Editura Lexington a decis publicarea acestei lucrări în cadrul prestigioasei sale colecții de monografii antropologice și arheologice, iar Editura Humanitas s-a grăbit s-o pună la dispoziția cititorilor români la mai puțin de un an de la apariția sa în limba engleză.

Lector univ. dr.
Valentin Fulger

MULȚUMIRI

Cartea de față reprezintă traducerea revizuită și adăugită a lucrării mele *The Globalization of Rural Plays in the Twenty-First Century*, apărută în noiembrie 2022 la Editura Lexington. La rândul ei, cartea publicată de editura americană se bazează în mare parte pe teza mea de doctorat susținută la Departamentul de Antropologie al Universității Massachusetts Amherst, Statele Unite, în mai 2018. Pe lângă informațiile adunate în perioada doctorală (2008–2018), s-a adăugat rezultatul a două cercetări noi de teren în zona județului Iași (România) și în zona Cernăuți (Ucraina). Toate acestea au fost completate de o muncă intensă – peste doi ani de restructurare completă a manuscrisului inițial, de editare și regândire a unora dintre temele sale incipiente.

Primele mele cercetări de teren au fost finanțate de Fundația Națională de Știință, Oficiul Internațional de Știință și Inginerie al Statelor Unite și de către Departamentul de Antropologie al Universității Massachusetts, Amherst, prin programul european de cercetări de teren intitulat Patrimoniul Cultural în Societăți și Spații Europene: Multiculturalism, Migrație și Patrimoniul în Europa. În plus, Școala Doctorală și Departamentul de Antropologie al Universității Massachusetts, Amherst, mi-au oferit șase granturi de călătorie care mi-au permis să particip la o serie de conferințe internaționale privind patrimoniul cultural, organizate în Statele Unite, Portugalia, Anglia, Brazilia, Croația și Mexic. Acestea mi-au lărgit orizontul și mi-au sporit cunoștințele privind Studiile de Patrimoniul (*Heritage Studies*). Primăriile din Heleșteni și Ruginoasa mi-au oferit, de asemenea, un sprijin logistic și material constant fără de care această cercetare nu și-ar fi putut atinge niciodată toate obiectivele.

Un proiect îndelungat precum cel de față, bazat pe o muncă de cercetare de teren de peste un deceniu, nu este niciodată realizat de către o singură persoană. Tocmai de aceea, persoanele care au contribuit la dezvoltarea lui nu trebuie uitate. În acest moment, mulțumirile mele se îndreaptă spre profesorii care mi-au servit drept mentori și coordonatori în cercetare. Este vorba despre dr. Krista Harper, coordonatoarea lucrării mele de doctorat, dr. Jacqueline Urla, dr. Richard Wilkie, dr. Ventura Perez și dr. David A. Kideckel, membri în comisia mea de doctorat.

De asemenea, le datorez toată recunoștința mea prietenilor și colaboratorilor apropiați din România, Bogdan Neagota și Ileana Benga, ambii cercetători, profesori și membri fondatori ai asociației etnologice Orma Sodalitas Anthropologica. Pe tot parcursul cercetării mele, am avut un schimb fructuos de idei, care m-a ajutat să-mi clarific unele concepte și teorii. Bogdan a fost pentru mine nu doar un simplu prieten și colaborator, ci și un maestru spiritual de la care am avut de învățat multe în toți acești ani. Prin prezența și ideile sale, a reușit să creeze la Cluj-Napoca o adevărată școală de etnologie și folclor, care s-a implicat în numeroase cercetări de teren colective în România, ca și în alte țări din Europa.

Îi datorez mulțumiri speciale prietenului meu din copilărie, Ioan Apostu, și el membru al Orma Sodalitas Anthropologica. Alături de el, am început prima fază a cercetării mele de teren pentru acest proiect. În plus, el m-a ajutat mereu să-mi sistematizez și să-mi arhivez materialul achiziționat pe teren, o cantitate substanțială de videoclipuri și fotografii. Le sunt îndatorat și altor prieteni din zona Văii Jiului, cu care am avut numeroase discuții și schimburi de idei legate de diversele subiecte ale acestei lucrări. Este vorba de freelancer-ul Carol Gigi Nicolau, jurnalistul Marian Boboc și sociologul Valentin Fulger.

Am avut o colaborare excelentă cu Elena Cărbunaru-Butușină, traducătoare profesionistă din și în limba engleză. Ea a fost cea care m-a ajutat în lupta cu traducerea unor colinde, urări și expresii populare românești în engleză. De asemenea, mi-a citit întreaga lucrare și mi-a dat adesea sfaturile ei de filolog și cunoscător al folclorului românesc atunci când am tradus în engleză o serie de expresii locale și regionalisme. Ulterior, a devenit traducătoarea prezentei ediții Humanitas.

Prietenă și colaboratoarea mea, Cristina Dragomir, care mi-a fost colegă pe vremea când eram student la Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Filozofie, acum profesor de științe politice la Universitatea New York, mi-a oferit sfaturi și sugestii valoroase în ultima fază a proiectului meu. Venind dintr-un domeniu de studiu diferit, ideile ei m-au ajutat să înțeleg cum va fi percepută munca mea de cercetătorii din afara antropologiei, folclorului și etnologiei. Toate aceste prietenii extraordinare și colaborări fructuoase mi-au dovedit, încă o dată, că sunt un om norocos.

O recunoștință deosebită îi datorez întregii familii Hira din Heleşteni: Constantin, Doinița, Evelina și Dana. În timpul șederilor mele repetate în satul lor, m-au găzduit întotdeauna și mi-au oferit căldura și ospitalitatea casei lor și, mai presus de toate, cunoștințele lor ample în domeniul tradițiilor locale. Pe lângă ei, Florin Chiperi și soția sa, Andreea, mi-au furnizat mereu sprijinul necondiționat și pricepera lor în înțelegerea culturii locale. Mă simt legat de aceste două familii nu numai printr-o strânsă colaborare, ci și printr-o prietenie pe viață.

În Ucraina, îi datorez mulțumiri, împreună cu aprecierea mea, domnului Gheorghe Stratulat și familiei sale, precum și doamnei Olga Bruja Avdochimova, fiului ei, Victor, și întregii lor familii. Toți aceștia m-au impresionat cu ospitalitatea, deschiderea și bunătatea lor. Dacă toți oamenii ar fi ca ei, astăzi am trăi într-o lume mai bună, fără războaie și conflicte.

Pe lângă acești prieteni apropiați, le sunt recunoscător și multor localnici din Heleșteni, Ruginoasa, Cucuteni, Strunga, Crivești, Sticlăria, Bădeni și Iași, în România, precum și Crasna, Carapciu, Pătrăuții de Sus și Cernăuți, în Ucraina. Simpla lor enumerare ar umple o pagină întreagă. Alături de ei, am trăit momente de satisfacție intelectuală, însoțite de bucuria de a înțelege lumea rurală și umanitatea locuitorilor ei. Mulți dintre ei m-au primit cu ospitalitate în casa lor chiar și doar pentru câteva ore. Unii dintre ei, în special cei mai în vârstă, au plecat de ceva timp în lumea umbrelor, dar sper că vocea lor va rămâne veșnic vie în paginile acestui studiu. Cu toții m-au făcut să gândesc diferit și să mă schimb față de cel care eram la începutul acestui proiect. Pentru că i-am cunoscut, sunt acum o persoană cu o viziune mai largă și mai complexă asupra lumii și vieții.

De la soția mea, Florentina, am primit constant sprijin moral și intelectual, alături de încurajări. Ea și-a petrecut multe dintre vacanțele școlare într-un sat din vestul României, unde locuiau bunicii ei; a devenit astfel o bună cunosătoare a lumii rurale din acea zonă a Transilvaniei, iar mai târziu a putut să-mi ofere sfaturi pertinente despre folclorul rural și modul de gândire al locuitorilor satului, temperându-mi tendințele idealiste și generalizările pripite. O simplă mulțumire nu ar fi suficientă pentru a-mi exprima întreaga apreciere.

Nu în ultimul rând, trebuie să le mulțumesc părinților mei, Maria și Simion Rus, pentru sprijinul moral, spiritual și material pe care mi l-au dat în mod constant pe parcursul anilor de studiu și de-a lungul provocărilor prin care am trecut. Sunt convins că puțini oameni se bucură de privilegiul de a avea părinți atât de minunați, iar recunoștința mea nu va putea niciodată să le răsplătească eforturile. Fratele meu, Octavian, și familia lui (soția, Simona, și copiii, Mihnea și Ria) m-au încurajat întotdeauna în strădania mea de a duce acest proiect la bun sfârșit. În sfârșit, veșnica mea recunoștință, aprecierea și stima merg către bunica mea, Elena Murarek, cea care m-a ajutat, încurajat și susținut cu o abnegație demnă de toată admirația. Ea a fost cea care a crezut mereu în steaua mea norocoasă. Din păcate, s-a stins cu câțiva ani înainte de a vedea finalizată această etapă din viața mea.

Alți membri ai familiei mele mi-au fost, de asemenea, apropiați cu gândul sau prezența, în timpul scrierii acestei cărți. Este vorba despre verii mei, Nora Maria Murarek și Iulian Murarek, mătușile mele, Iulia Rusu și Susana Gorgan, unchiul meu, Traian Rus, și familia lui, verișoara mea, Simona Rus, și familia ei, familia Cristea (Andreea, Mirela și Nelu), și, de asemenea, nașii

mei, Cornelia Zara și Octavian Băban. Formarea intelectuală a unei persoane și ideile sale mai importante sunt influențate adesea de o serie de întâlniri și de prietenii. Cartea mea are drept subiect principal transformarea culturii rurale sub influența globalizării. Trăind în Statele Unite, am fost destul de norocos să am prieteni din toată lumea, cu o vastă cunoaștere a lumii noastre globalizate. Ei mi-au oferit șansa de a schimba idei și informații pe diverse teme care se regăsesc în cartea de față.

În final, mulțumirile mele se îndreaptă către instituțiile care s-au implicat și au susținut financiar în traducerea, editarea și tipărirea acestui volum în limba română. Este vorba în primul rând de Editura Humanitas, care și-a asumat efortul de a pune pe piața românească o carte substanțială de antropologie și folclor, vizând atât publicul general interesat de jocurile tradiționale de iarnă din zona Moldovei, cât mai ales specialiștii din domeniul științelor sociale. Mulțumirile mele se îndreaptă și spre conducerea primăriilor din Heleşteni și Ruginoasa, prin primarii Constantin Hira și Dănuț Nechifor, care au sprijinit financiar traducerea și revizuirea acestui manuscris.

INTRODUCERE

O întâmplare inedită din copilărie

Cartea de față este rezultatul unei îndelungate pasiuni. Este vorba atât despre pasiunea pentru omul comunităților rurale, cât și pentru poveștile și obiceiurile care l-au însoțit mereu. Întâlnirea mea cu universul rural s-a datorat unei întâmplări deosebite, ale cărei consecințe am ajuns să le înțeleg pe deplin abia mult mai târziu, peste două decenii, atunci când am deschis o nouă filă din viața mea – cea de imigrant în Statele Unite ale Americii. Doar atunci am înțeles că îmi petrecusem copilăria și tinerețea, chiar fără să știu, într-una dintre ultimele țări ale Europei unde o parte însemnată a populației încă practica agricultura la scară redusă. Acest lucru a însemnat nu doar o activitate economică aparent primitivă și poate ciudată pentru un occidental, ci și perpetuarea unui sistem sociocultural aparte. Este vorba despre România, o țară care, datorită unor împrejurări istorice și unui context politic și cultural deosebite, a reușit să păstreze o cultură țărănească bine încheagată până spre finele secolului XX. Această cultură rurală este astăzi în mare parte dispărută, dar rămășițele ei încă vii am mai apucat să le studiez în munca mea de cercetare antropologică, din decembrie 2009 până în decembrie 2020.

Una dintre amintirile mele cele mai vii din perioada copilăriei despre universul rural se leagă de o trăsătură fundamentală a ființei umane: dorința de a fi inclus într-un grup social. Episodul s-a petrecut spre sfârșitul vacanței de vară. Eu tocmai terminasem clasa I. Copiii care locuiau în blocul meu veneau acasă din diverse

zone ale țării unde fuseseră toată vara. Întâlnindu-se din nou în curtea din fața blocului, au început să descrie pe rând locurile pe unde s-au perindat în vacanța de vară. Era un grup de vreo 7-8 copii, și toți, fără excepție, au povestit câteva întâmplări pe care le trăiseră la țară. Fuseseră la bunicii lor în diverse zone rurale ale României. Iar eu eram singurul din grup care nu avea bunici la țară. Părinții acestor copii făceau cu toții parte din prima generație de țărani proletarizați ai României socialiste, veniți de curând în Valea Jiului. Deși industrializarea României a început în forță imediat după al Doilea Război Mondial, iar marile orașe din țară cunoscuseră transformările industrializării chiar și în perioada interbelică, la începutul anilor '80 se găseau încă destui țărani aflați la prima generație de imigranți în orașele industriale ale țării. Aceștia veniseră în zonele urbane abia spre sfârșitul anilor '70, fiind atrași de salariile mai mari din industria minieră, dar și de promisiunile programelor masive de industrializare a țării din acea vreme (Rus, 2003).

La vârsta de 7-8 ani, toate aceste evenimente mi-eră necunoscute. Ceea ce știam pe atunci – și n-am uitat multă vreme după aceea – a fost că în seara respectivă m-am întors în casă cu inima grea. „Toți copiii din curte au fost la țară! Eu de ce n-am țară?“, am întrebat-o pe mama. „Păi tu ești Ioan cel fără' de țară“, mi-a răspuns mama râzând, făcând referire la personajul istoric Ioan Plantagenet, rege al Angliei la începutul secolului al XIII-lea. De fapt, bunicii mei, atât cei materni, cât și cei dinspre tată, locuiseră întotdeauna la oraș și făceau parte din muncitorimea calificată care lucrase toată viața în industrie. La sfârșitul conversației noastre, mama a adăugat: „De fapt, nici nu știi ce te interesează pe tine atâta să mergi la țară. Nu e nimic deosebit de văzut acolo!“ Întâmpinarea cu pricina, dar și răspunsul ciudat pe care l-am primit m-au făcut să privesc universul rural ca pe o zonă insolită în care puteam pătrunde deocamdată numai prin poveștile prietenilor mei. Acest fapt m-a făcut să absorb istorisirile despre universul de la țară cu un oarecare nesaț și să devin în același timp tot mai curios față de o lume la care păream sortit să nu pot avea vreodată acces. N-a fost să fie așa!

În iarna aceluiași an, întreaga mea familie a fost invitată la țară, în zona de nord-vest a țării. Soțul mătușii mele paterne avea părinți care locuiau într-un sat din acea zonă a României. Împreună cu familia mea, urma să petrec mai bine de o săptămână în satul numit Derșida, renumit pentru viile sale extraordinare, pivițele săpate în deal, inegalabile în păstrarea vinului, dar și pentru jocurile populare de Anul Nou, așa cum aveam să aflăm în zilele următoare. Una dintre amintirile rămase în memoria mea de copil a fost că puteam să observ și să mă joc în voie cu toate animalele aflate în cea gospodărie țărănească: găini, rațe, curcani, găște, porci, ba chiar și un vițeluş nou-născut. Toate aceste jocuri inventate ad-hoc erau spre disperarea gazdelor noastre, căci îmi făcusem un obicei costisitor, se pare: hrăneam păsările din ogradă cu tot ce primeam mai bun la masă. Era palpitant cu atât mai mult cu cât părinții mă rugaseră să nu fac asta. Așa că le-am hrănit pe ascuns, când nu mă vedea nimeni.

Dar evenimentul acelor zile, întipărit în memoria mea cu o acuitate deosebită, s-a întâmplat chiar în ajunul Crăciunului, la doar două-trei zile de la sosirea noastră în sat. Încă de la sosire, am aflat că dimineața devreme, în ajunul Crăciunului, vor sosi cetele de feciori. Această expresie arhaică avea rezonanțe deosebite în mintea mea de copil, stimulându-mi imaginația să conceapă fel de fel de lucruri mai mult sau mai puțin verosimile. Aceasta se întâmpla cu atât mai mult cu cât nu aveam nici cea mai mică idee ce se va petrece când vor veni cetele, ceea ce-mi trezea și mai mult curiozitatea. Știam însă că în dimineața zilei respective trebuia să ne trezim foarte devreme, să ne îmbrăcăm cu hainele cele mai bune și să așteptăm cu masa pusă venirea feciorilor. Deși nu m-am împăcat niciodată grozav cu trezitul de dimineață, în ziua aceea am fost campion și, înainte de 7 și jumătate dimineața, eram deja îmbrăcat și pregătit să văd ce se-ntâmplă. La fel și tata, pentru care trezitul de dimineață era un reflex, pentru că pleca de regulă la muncă în fiecare dimineață la ora 6. Gazdele noastre erau și ele adaptate la ritmul animalelor domestice, care trebuiau hrănite dimineața înainte de 7. Singura persoană din casă care nu s-a trezit înainte de 7 și jumătate a fost mama. Iar evenimentul